

Aqrar sığortasının Azərbaycanda tətbiqi və xarici təcrübə

Aqrar sığorta sisteminin daha yaxşı dərk edilməsi və effektivliyinin artırılması məqsədilə ilk növbədə bu sektorun spesifik xüsusiyyətlərinin və müasir bazar iqtisadiyyatında oynadığı rolunun ətraflı öyrənilməsinə ehtiyac vardır. Çünki, həyata keçirilən aqrar sığorta paketin məqsəd və mexanizmləri böyük ölçüdə məhz bu spesifikasiyklərin təsiri altında formalaşır. Xalq təsərrüfatının mühüm sahəsi olan kənd təsərrüfatı həmçinin sənayenin xammala olan ehtiyaclarının ödənilməsində də böyük rol oynayır. Xalq təsərrüfatının bir çox sahələrinin inkişafı kənd təsərrüfatının inkişaf səviyyəsindən asılıdır. Yeni sığorta mexanizmi Azərbaycanda ilk dəfə olaraq, müştərək sığorta sisteminin yaradılmasını nəzərdə tutur. Müştərək sığorta sistemi sığortaçıların birgə vəsaitləri ilə özlərini sığorta etdirməsidir. Sığorta şirkətlərinin etdiyi sığortadan fərqli olaraq bu sistemdə heç bir sığorta hadisəsi baş vermədikdə yığılmış vəsaitlər silinmir və növbəti ilə saxlanılır. Üstəlik, dövlət sığorta vəsaitinin müəyyən edilən faizi həcmində sığorta edilənlərə subsidiya ayıracaq. Təkrarsığorta sığorta paketi və sığorta risklərinin düzgün qiymətləndirilməsi nəticəsində bu sahədə dayanıqlı və effektiv fəaliyyət təmin ediləcək, katastrofik fəlakətlər zamanı dövlət büdcəsinin artıq yüklənməsinin qarşısı alınacaq.

Bu tədbirlər çərçivəsində etibarlı kənd təsərrüfatı sığortası mexanizminin tətbiqi qeyri-neft sektorunda ÜDM-nin artırılması ilə yanaşı, ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunmasına və aqrar sektorun investisiya cəlbediciliyinin yüksəlməsinə də müsbət təsir göstərmək imkanına malikdir. Nəticədə yeni aqrar sığorta sisteminin tətbiqi kənd təsərrüfatı istehsalının davamlılığının təmin edilməsinə yönəlib. Dünyada mövcud olan aqrar sığorta modelləri araşdırılaraq mü-tərəqqi kənd təsərrüfatı sığortası sistemi olan ölkələrin bu sahədə təcrübəsi öyrənilib.

Aqrar sığortanın ABŞ-da iki növü mövcuddur: Məhsul-Dolu və hərtərəfli təhlükəli məhsul sığortası (MPCI).

Məhsul-Dolu Sığorta paketi Federal Məhsul Sığortası Proqramının bir hissəsi deyildir və birbaşa sığortaçıları tərəfindən birbaşa fermerlərə verilir. Bir çox fermer Məhsul-Dolu örtüyü satın alır, çünki dolu, əkilmiş sahənin əhəmiyyətli hissəsini tamamilə məhv etmək üçün unikal xüsusiyyətə malikdir. Dolu yağışının tez-tez baş verdiyi bir bölgədə, fer-

merlər yüksək məhsuldar məhsulləri qorumaq üçün tez-tez Məhsul-Dolu sığorta paketi satın alırlar. MPCI-dən fərqli olaraq, Məhsul-Dolu sığorta paketini böyümək mövsümündə istənilən vaxt almaq olar. Hərtərəfli məhsul sığortası (Multiple Peril Crop Insurance MPCI) sığorta paketi əkilmədən əvvəl satın alınmalı və quraqlıq, həddindən artıq nəmlik, dondurma və xəstəlik də daxil olmaqla təbii səbəblərdən bütün növ məhsul məhsuldarlığının itkisini örtməlidir. Daha geniş əhatə etmə variantları məhsuldarlığı və qiymət qorunmasını birləşdirir ki, məhsuldarlığı aşağı qiymətə və ya bazar qiymətindəki dəyişikliklərə görə fermerləri potensial gəlir itkisindən qorusun. Federal Məhsul Sığortası Proqramının bənzərsiz dövlət-özəl tərəfdaşlığı çərçivəsində hazırda ABŞ Kənd Təsərrüfatı Riskləri İdarəetmə Agentliyi (USDA RMA) tərəfindən MPCI sığorta paketini tətbiq etmək üçün səlahiyyətli 15 özəl şirkət mövcuddur. Proqramın xidmət göstərmə tərəfi - siyasətlərin yazılması və təkrar sığortası, marketinq, iddiaların tənzimlənməsi və işlənməsi, təlim və uçotun aparılması və s. - Hər bir özəl şirkət tərəfindən idarə olunur. Proqram Risk İdarəetmə Agentliyi (RMA) tərəfindən nəzarət edilir və tənzimlənilir. Agentlik minimal və maksimal dərəcələri təyin edir və ölkənin müxtəlif bölgələrində hansı məhsullərin sığortalanacağını təyin edir. Özəl şirkətlər sığorta tələb edən hər bir fermerə və riskin böyük bir hissəsini yazılmış qaydaların 80 faizindən çoxunu satmağa borcludurlar. Federal hökumət fermerlərə xərcləri azaltmaq üçün fermerlərə ödənilən mükafatları da subsidiya edir. Bundan əlavə, bu, özəl sığorta şirkətlərinə fermerlərin mükafatlarının bir hissəsi kimi ödənəcək əməliyyat və inzibati xərcləri qarşılamaq üçün kompensasiya təmin edir. Bu federal dəstək sayəsində məhsulun sığortası Amerikanın əksər fermer və fermerlərinə əlverişli olaraq qalır.

Tənzimləmə səlahiyyətlərini və federal hökumətin maliyyə dəstəyini özəl sektorun effektivliyi ilə birləşdirərək, məhsul sığortası proqramı Konqresin geniş iştirak, müxtəliflik və daxilolma üçün təyin etdiyi hədəfləri qarşılamağa

və hətta üstələməyə müvəffəq oldu. Özəl sektordan istifadə etməklə, risk həm özəl şirkətlər, həm də hökumət arasında bölüşdürülür. 2018-ci ildə Federal Məhsul Sığortası Proqramı vasitəsilə 300 milyon akrdan çox əkin sahəsi qorunurdu. Hal hazırda Federal Məhsul Sığortası Proqramı vasitəsi ilə satan və xidmət göstərən 14 özəl sektor sığorta şirkəti var. Bu şirkətlər 2018-ci ildə 1,1 milyondan çox sığorta polisi yaydı.

Fransada kənd təsərrüfatı məhsulləri dolu (bütün məhsullər üçün) və tufan (dənli məhsullər, üzüm, günəbaxan, paxlalılar üçün) kimi hadisələrdən başqa bütün digər təbii hadisələrindən də sığortalanır. FNGCA dövlət fondundan üzümçülükdə şaxta hadisəsindən sığortalanma olsa da burada subsidiyalara zəmanət mövcuddur. Maliyyə yardımı almaq üçün təbii fəlakətdən dəyən zərəri təsdiq edən rəsmi sənəd təqdim etmək lazımdır. Fermerin özünün tikililərinin yangından sığortalanması haqqında təqdimatı olmalıdır. Kompensasiya o zaman ödənilir ki, təbii fəlakətdən məhsulun yığılı planlaşdırılan səviyyədə ən azı 27%, təsərrüfat üzrə bütövlükdə zərər isə 14%-dən az olmasın. Maliyyə yardımının səviyyəsi zərər məbləğindən asılı olaraq diferensiallaşdırılır və fermer dolu riskinə görə sığortalanmışsa, onda yardım 5-10% artırıla bilər. Bununla belə bu subsidiyanın alınma proseduru uzun və mürəkkəbdir. Bir çox hallarda fermer-

lər yardımı 1-2 ildən sonra ala bilərlər. Yardımın məbləği adətən zərərin 45%-ni aşmır.

İtaliyada isə Kənd Təsərrüfatı Milli Fondundan yardım almaq üçün ferma fəlakətin baş verdiyi rayonda yerləşməli, zərər isə yığılması nəzərdə tutulmuş məhsulun 35%-dən az olmamalıdır. 1991-ci ildə Azərbaycan Respublikası öz dövlət müstəqilliyini elan etdikdən sonra ölkənin müstəqillik əldə etməsinin davamı olaraq yeni iqtisadi münasibətlərə keçid, özəl sektorun yaradılması və inkişaf etdirilməsi, bu səbəbdən də ona əlverişli maliyyə dəstəyi verə biləcək milli maliyyə qurumlarının yaradılması zərurətinin əsas vəzifələrdən biri kimi qarşıya çıxdığı bir zamanda - 12 oktyabr 1992-ci ildə "Azərbaycan Respublikası Sahibkarlığa

Kömək Milli Fondunun əsasnamə"nin təsdiq edilməsi ilə əsas qoyulmuş, Heydər Əliyevin 2002-ci il 27 avqust tarixli, 779 nömrəli Fərmanı ilə "Azərbaycan Respublikası Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu haqqında əsasnamə"nin və "Azərbaycan Respublikası Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun vəsaitinin istifadəsi Qaydaları"nın təsdiq edilməsi ilə Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun fəaliyyəti və sahibkarlıq subyektlərinin investisiya layihələrinin güzəştli şərtlərlə maliyyələşdirilməsi mexanizminin yenidən qurulması, o cümlədən kiçik və orta biznesə dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına güzəştli kreditlər verəcək ilk maliyyə qurumunun əsasının qoyulması ilə yenidən öz fəaliyyətini davam etdirməyə başlamışdır. "Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı"nda da kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı, tədarükü və emalı sahələrində sahibkarlıq fəaliyyətinin dəstək-

lənməsi, aqrar-sənaye kompleksi müəssisələrinə, fermer təsərrüfatlarına dövlət maliyyə yardımı tədbirlərinin davam etdirilməsi, kənd təsərrüfatı məhsullarının tədarükü üzrə infrastrukturun yaradılması, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçıları tərəfindən istehsal olunan məhsulların həm daxili, həm də xarici bazarlarda satışının dəstəklənməsi, cins heyvan-darlıq komplekslərinin inkişaf etdirilməsi sahəsində zəruri tədbirləri həyata keçirilmişdir.

2010-2015-ci illərdə İqtisadi İnkişaf və Sənaye Nazirliyində yaradılmış qaynar xətt vasitəsilə satış problemi ilə əlaqədar müraciət edən buğda istehsalçılarına müvafiq köməkliklər göstərilmişdir. Bundan əlavə, Nazirlər Kabinetinin 2009-cu il 7 iyul tarixli Qərarı ilə təsdiq edilmiş "Dövlət Taxıl Fondunun saxlanması və istifadəsi Qaydaları"na uyğun olaraq müəyyən edilmiş keyfiyyət standartları üzrə Taxıl Fonduna yerli buğda istehsalçılarından buğda tədarükü həyata keçirilmişdir. Kənd təsərrüfatı daimi şəkildə təbiətin fəlakətli hadisələrinin təsirinə məruz qəldiyi üçün onun sığorta olunması geniş şəkildə yayılmışdır. Bura təsərrüfat məhsullərinin, çoxillik əkinlərin və ələcə də mal-qaranın ümumi sayının, kənd təsərrüfatının müəssisə və fermer təsərrüfatının maşın, inventar və avadanlıqlarının və s. sığorta olunması daxildir.

Kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalçıları aqrar sığorta predmetləri üzrə aşağıdakı risklərin bir və ya bir neçəsindən sığorta qaydalarına əsasən sığortalanır:

- təbii fəlakətlər;
- yanğınlər;
- məhsul xəstəlikləri və zərərvericilər;
- yoluxucu xəstəliklər və zəhərlənmələr;
- vəhşi heyvanların hücumu və xüsusi təhlükəli ziyanvericilərin yayılması və hücumu;
- üçüncü şəxslərin hərəkətləri.
- Şaxtadan donma, məftil, mismar, daş və digər bu kimi bərk və iti cisimlər udması və ya dərmanlanmış sahədə otlaması;
- torpaq çökməsi və ya yer sürüşməsi;

- partlayış nəticəsində, heyvanların məcburi kəsdirilməsi də daxil olmaqla, tələf olmasına qarşı sığorta olunur.

Prezident İlham Əliyevin avqustun 19-da imzaladığı "Aqrar sığorta haqqında" Qanunun tətbiqi və Aqrar Sığorta Fondunun yaradılması barədə" fərmana əsasən, Azərbaycanda aqrar sığorta sisteminin təşkilini, inkişafını və dayanıqlılığını, habelə idarəedici qurumun formalaşdırılmasını təmin edən və onun fəaliyyətinə nəzarəti həyata keçirən Aqrar Sığorta Fondu qeyri-kommersiya hüquqi şəxsi yaradılıb. Fərmana əsasən Nazirlər Kabinetinə yerli qanunların və Prezidentin fərman və sərəncamlarının, digər normativ hüquqi aktların "Aqrar sığorta haqqında" Qanuna uyğunlaşdırılması ilə bağlı təkliflərini 2 ay müddətində hazırlayıb Prezidentə təqdim etmək tapşırılıb. Eyni zamanda, bu müddətdə aqrar sığorta predmetinin tərkibi, müstəqil ekspertlərin imtahanının keçirilməsi qaydası, sığorta haqqının dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına ödənilməli olan hissəsinin təmin edilməsi üçün aqrar sığorta orqanının müraciətinə əlavə olunacaq sənədlərin siyahısının hazırlanması, Aqrar Sığorta Fondunun nizamnamə kapitalının formalaşdırılması tapşırılıb. Fondun ilkin nizamnamə kapitalı 1 milyon manatdır və dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına formalaşır. Nizamnamə kapitalının artırılması məqsədilə 2020-ci ildə büdcə layihəsində 5 milyon manat, 2021-ci ildə isə 3 milyon manat vəsait nəzərdə tutulmuşdur. Aqrar Sığorta Fondunda ictimai əsaslarla fəaliyyət göstərən və 5 üzvdən - Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin (2 nəfər), Maliyyə Nazirliyinin (1 nəfər), Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasının (1 nəfər) və fermerlər assosiasiyasının (1 nəfər) nümayəndələrindən ibarət Himayəçilik Şurası yaradılıb. Fondun Himayəçilik Şurasının sədri Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin nümayəndəsi olacaq. "Aqrar sığorta haqqında" Qanun isə 2020-ci il yanvarın 1-dən qüvvəyə minəcək.

Vüsal Cəfərov,
Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Magistrantı